

Трансформація освіти в умовах глобалізації

Актуальність теми. Новою якістю сучасного світу, яка зумовлює потребу переосмислення культурно-освітніх стратегій людства, є глобалізація. В її світлі актуалізується роль освіти як засобу усвідомлення поліфонічності та багатогранності навколишнього світу, чинника становлення конкурентоздатної на світовій арені української спільноти, передумови виживання людства та глобальної відповідальності кожної людини за планетарне майбутнє.

Аналіз досліджень і публікацій. З'ясуванню сутності впливу глобалізаційних процесів на зміну загальносвітових стандартів в усіх галузях суспільного життя, в т.ч. й освітній, присвячені роботи зарубіжних вчених – Є.Гідденса, Р.Робертсона, М.Олброу, У.Коннолі та ін. Проблеми трансформації освітньої парадигми в умовах глобалізації активно досліджуються сучасними філософами освіти та педагогами, серед яких В. Андрущенко І. Зязюн, В. Кремень, К. Корсак, В. Лутай, М. Попович, В. Шевченко та ін. Водночас, погляд сучасного гуманітарія на освіту, вплив глобалізаційних процесів на зміну її ціннісних орієнтацій відкриває низку нових проблем, які потребують їх філософського осмислення із урахуванням тенденцій глобалізму.

Постановка завдання. Проаналізувати специфіку трансформації освіти в умовах глобалізації, виявити особливості парадигми освіти, адекватної запитам сьогодення.

Основна частина. Парадигмальні зрушення нині охоплюють всі сфери людського буття, вимальовуючи контури цілісного, взаємопов'язаного світу, причому дискусія про глобалізацію фокусується на самих умовах існування цивілізації, які кидають виклик кожному з нас і всьому людству взагалі. Під впливом глобалізаційних процесів виникла нова світова ситуація, особливостями якої є надшвидкісне зближення людей, формування у них

відчуття перебування в поділеному, але спільному світопросторі.

В зв'язку з таким зближенням перед людством постали проблеми, які потребують для їх вирішення концентрації зусиль всієї планетарної цивілізації. Вони пов'язані зі складними інтеграційними процесами в економічній, культурній, політичній, соціальній сферах світової спільноти. Такі проблеми, як відомо, називають глобальними (від від лат. «globus» - куля, фр. «global» - всеохоплюючий, загальний). Аналіз цих проблем, а також пошуки шляхів їх розв'язання призвели до виникнення нової галузі знань та досліджень сучасних проблем і загальних стратегічних напрямків розвитку людства – глобалістики.

Перш ніж аналізувати сутність глобалізаційного виміру освіти, зауважимо, що нині поняття «глобалізація» вживаються у різноманітних контекстах, поряд із такими термінами, як «інформаційне суспільство», «постмодерна доба», «постіндустріальна епоха». До того ж, на думку французьких соціологів, «термін «глобалізація» охоплює також широку образну сферу, за браком нової утопії – орієнтир, завдяки якому людина набуває віри в свої можливості щодо поліпшення умов життя» [4, 195].

Часте згадування в сучасній науці та ЗМІ даного терміну, породжує уявлення про, начебто, цілковиту його однозначність і зрозумілість. Однак, як свідчать сучасні дослідники [1, 6], семантична невизначеність поняття «глобалізація» пов'язана, насамперед із методологічними хибамі, котрі виникають за відсутності чіткого розмежування глобалізації – як процесу, глобалістики – як науки, та глобалізму – як ідеології.

В зв'язку з цим необхідно зазначити, що до визначення сутності глобалізації в теоретико-методологічному плані суспільствознавці нині застосовують два основні підходи: змістовно-функціональний та хронологічний. Прихильники першого (О.Білорус, Ю.Мацейко та ін.), вважають глобалізацію вищою, якісно новою стадією інтернаціоналізації, що супроводжується перемінами в розумінні суспільного життя людства і констатують, що тенденції «зближення народів» не з'явилися зненацька.

Тобто глобалізації передував період «інтернаціоналізації», проявами якого вже в давні часи були утворення Римської імперії, Арабської імперії (Халіфату) тощо. Тут вперше проявлялася як політична, так і культурна можливість домінування одного чи кількох народів над способами життєдіяльності інших народів.

Другий підхід відстоює необхідність орієнтації на хронологічний чинник і розглядає глобалізацію як історичне явище. Витоки глобалізаційних процесів в такому разі пов'язуються ще з добою античності, мислителі якої (Геракліт, Полібій та ін) усвідомлювали єдність історії свого часу з історією світовою. Прихильники даного підходу (А.Уткін, Ю.Пахомов) розглядають генезу глобалізації до наших днів, виділяючи основні історичні етапи цього процесу.

Одноставність прибічників обох підходів виявляється у визнанні того факту, що в нинішніх умовах глобалізація розмила чіткість ліній економічних, інформаційних, культурних, навіть, адміністративно-державних розмежувань між народами світу, породила розмаїтість форм сучасної влади. У світлі мегаінтеграційних процесів кардинально змінилася роль знання, яке втратило свою монополію на визначення влади людини над суспільством і стало потужним засобом здобуття влади. Головною ознакою знання сучасної доби, як зазначають А.Толстоухов та І.Парапан, стає його незавершеність, потреба постійного оновлення, вміння поєднувати теоретичне знання із практичним розумінням ситуації, що склалася на даний момент, вміння приймати відповідальні рішення, базуючись на такому знанні [6, 7].

Кардинальні зміни у системі життєдіяльності людини призвели до модифікації людського світосприйняття, сформувавши «безпосереднє відчуття світу» з артикуляцією «теперішнього», замість «минулого». «Літак, телефон, телефакс, Інтернет і конвергенція, що її обіцяють ці інструменти, газети, «загальні дані про день світу» спрощують обміни між людьми у небаченому масштабі» [4, 195] – зазначають французькі соціологи. За такого

нового світового порядку, в умовах «буття у русі», «неактуальними» стають цілі держави, народи, нівелюються їх культурні, історичні традиції.

Тому паралельно з цим у світі відбуваються й інші процеси – культурної диференціації, регіоналізації, етнічної самоідентифікації. Процеси інтеграції та диференціації настільки тісно переплітаються, що як підкреслюють сучасні вчені, «в арсеналі соціогуманітаристики з'явилося нове поняття – глоболокалізм» [3, 3].

У світлі вищевказаних явищ особливо важливою є роль освіти, як необхідної умови функціонування будь-якого суспільства, запоруки його самовідтворення. Саме освіта, виконуючи культурні, соціально-політичні, економічні та етичні функції, слугує системою ретрансляції знань, досвіду, вмінь, накопичених людством, забезпечує спадкоємність у суспільстві. В умовах глобалізації освіта сприяє збереженню національної ідентичності народу, його культури, історії, звичаїв.

Разом з тим освіта виступає важливим чинником включення спільноти у світове співтовариство, а від ефективності її трансформації та адаптації до потреб глобалізованого світу залежить самозбереження народу, його місце серед інших народів світу. Отож, від того наскільки успішно відбуватиметься формування парадигми сучасної освіти залежить визначення ролі України не лише у світовому освітньому просторі, але й у глобальному світовому порядку.

В умовах глобальних загроз, за своєю сутністю і змістом освіта в Україні повинна бути україноцентричною, а осягнення світобуття має здійснюватись крізь призму української традиції, історії, культурної специфіки. Історично склалося так, що населення України є поліетнічним. Це варто враховувати, розбудовуючи сьогодні систему національно-державницького виховання в Україні. Водночас, безсумнівим є те, що «у дусі конституційних положень має домінувати правило: усі школи та виховні заклади в Україні можуть використовувати етнічні компоненти, але і змістом, і формою виховання та навчання мають бути українськими як національно-

державницькими, спрямованими на торжество єдності інтересів суспільства, особливу роль у чому мають відігравати політика держави, мова і культура, інтегруюче українознавство» [2, 37].

Складнощі трансформації системи освіти в Україні пов'язані з тим, що сучасне українське суспільство потребує нових політичних, економічних та соціогуманітарних стратегій, які повинні відповідати тим викликам до всіх націй, що диктуються глобалізацією та перспективою становлення інформаційного суспільства. Все це змушує українських суспільствознавців вносити радикальні корективи в розуміння українського суспільства в контексті глобалізаційних процесів. А це ставить нові завдання перед українською філософією та, зокрема, філософією освіти в справі пізнавально-методологічного забезпечення адекватної орієнтації українського суспільства в сучасних умовах.

Важливе значення для формування освітніх стратегій в контексті становлення глобалізованого суспільства в Україні має виокремлення філософії освіти в окрему галузь гуманітарного знання. Попри дискусії та суперечки щодо визначення її статусу, предметного поля, функцій тощо, вона стає засобом теоретичного розв'язання важливих питань освітньої практики. На думку сучасних науковців, «питання поєднання філософії з педагогікою не можуть не бути для останньої питанням інтелектуального інвестування, радше нарощенням і прирощенням творчого потенціалу, удосконаленням освітянської профмайстерності, тобто корінними питаннями реформування та модернізації вітчизняної системи освіти» [5, 26].

При виробленні сучасних стратегій освіти, на жаль, не береться до уваги той факт, що подібна ситуація, хоча в набагато меншому масштабі, вже мала місце в Україні середини XIX ст.. Мовиться про те, що переосмислення парадигми освіти, зумовлене становленням суспільства нового типу – індустріального - спиралось в той час на множину відкритих наукою нових фактів антропогенезу та соціогенезу, синтез лінгвістики й історії, географії й культурології, математики й філософії тощо. Філософсько-педагогічний

досвід таких українських мислителів, як П.Юркевич, П.Куліш, Б.Грінченко, І.Франко, Д.Ушинський, В.Сухомлинський є надзвичайно важливим, але не у плані ідеалізації чи опоектизації, а у плані вивчення можливостей його застосування в умовах реалій сучасного глобалізованого світу.

Саме тому ознаками сучасної освітньої парадигми повинні стати як принципи, вироблені в українській філософсько-освітній думці (антропоцентризм, демократизм, гуманізм тощо), так і сучасні уявлення про відкритість світу, цілісність людини, природи і суспільства, нелінійний характер суспільних перетворень. Тоді освіта базуватиметься не на вивченні окремих дисциплін, а на дослідженні реального світу, не буде відірваною від життя. Важливо, щоб на перший план при визначенні освітніх стратегій вийшло переконання у необхідності відходу від репродуктивного характеру навчання і мислення, усвідомлення творчої суті, аксіологічної орієнтації, відкритості освітнього процесу, його гнучкості.

Висновки. Вироблення ефективних стратегій трансформації освіти забезпечить безконфліктне функціонування українського суспільства серед інших спільнот світу, підвищить його конкурентноздатність у глобалізаційному вимірі світового простору. Держава повинна взяти на себе відповідальність за реформування освіти в Україні, основною метою якого має стати створення системи національної освіти, відкритої до інтеграції в Європейський простір. Реальна, а не декларативна підтримка освітньої сфери стане могутнім чинником соціального поступу та запорукою виживання української спільноти в умовах глобальних світових загроз та конфліктів.

Література

1. Бебик В.М., Шергін С.О., Дегтерьова Л.О. Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика: Навч. посіб. - К.: Університет «Україна», 2006. – 208 с.
2. Кононенко П.П., Кононенко Т.П. Концепційні основи національно-державницького виховання. // «Українська освіта у світовому часопросторі». Матеріали II Міжнародного конгресу (Київ, 25-27 жовтня 2007 р.). – К.: «Рада», 2007. – Кн. 1. – 592 с.
3. Курас І. Державна етнонаціональна політика в умовах становлення відкритого суспільства. // Етнополітологія в Україні. Становлення. Що далі? – К.: ІПіЕНД, 2002. – с. 3-12.
4. Мартен Д., Мецжер Ж.-Л., П'єр Ф. Метаморфози світу: соціологія глобалізації. / Пер. з фр. Є. Марічева. – К.: КМ Академія, 2005. – 302 с.
5. Терещенко С. Генеза взаємозв'язку філософії з педагогікою. // Вища освіта України. – 2004. – № 4. – с. 25-29.
6. Толстоухов А., Парапан І. Когнітивні підвалини глобалізації. // Практична філософія. – 2003. – № 3. – с.3-10.